

ВІДГУК

офіційного опонента доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України, професора кафедри галузевого права Херсонського державного університету **Стратонова Василя Миколайовича** на дисертацію **Липовець Юлії Олександрівни** за темою «**Правові цінності як ідеали та компроміси**», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.12 – філософія права

Актуальність теми дослідження. Державотворчий процес, який притаманний сучасній Україні ґрунтується на низці системо-утворюючих чинників, чільне місце серед яких займає правовий. Відтак, відтворення правових норм та цінностей у всіх сферах суспільного життя є запорукою динамічного поступу нашої держави. Сучасність актуалізує проблему не лише виконання чинних законів, а й створення нових, що відповідають потребам подальшої розбудови нашої держави. Саме тому правові норми повинні ґрунтуватися на чіткій аксіологічній основі, що сприятиме їх утвердженню у суспільній практиці. Правові цінності та норми створюють систему координат державотворчого процесу, «цементують» його підвалини.

На актуальність дисертації вказує і те, що правові цінності, як різновид соціальних, є результатом суперечностей і компромісів між певними групами індивідуальних та колективних (загальносуспільних і групових) інтересів. Ці компроміси і баланс між індивідуальними та соціальними інтересами забезпечують можливість існування системи цінностей і при цьому процес формування системи соціальних (і правових) цінностей є безперервним, оскільки безперервним є розвиток самого суспільства. Але не дивлячись на активізацію досліджень в сфері правової аксіології, залишаються нерозкритими і неопрацьованими питання буття, предметних форм правових цінностей та їх статусу.

Слід наголосити на тому, рецензована робота виконана з урахуванням сучасних світоглядних і методологічних змін. Такий стан речей пояснюється тим, що сучасне українське суспільство перебуває в тривалому періоді переходу до демократичного суспільства, який характеризується в правознавстві крахом методологічних започаткувань модерністської філософії з її впевненістю щодо універсальності всезагальних закономірностей правової еволюції у різних народів і виникнення нових підходів до права та трактування сутності правових феноменів. Саме в контексті зміни парадигми розвитку вітчизняного правознавства і філософії права зокрема, відбувається нове осмислення феномену права і правових феноменів поза межами юридичного позитивізму, чим власне і обумовлена специфіка дисертації Липовець Ю. О.

Підтвердження актуальності та своєчасності дисертації Ю. О. Липовець є і те, що впродовж тривалого часу правова аксіологія, як і «правові цінності» залишалися за межами предмету правознавства, що власне, було виявом специфічності «традиційної» (соціалістичної) ідеології, в межах якої всі цінності (правові в тому числі) визнавалися обумовленими офіційним світоглядом. Саме цим і пояснюється своєрідний «аксіологічний бум» у вітчизняному правознавстві в кінці ХХ століття.

Питання цінностей права і правових цінностей є предметом постійного інтересу вчених, що ще раз підкреслює актуальність роботи Липовець Ю. О., доказом чого є розгляд правових цінностей в контексті культури, конкретних соціокультурних контекстів тощо.

Дисертація Липовець Ю. О. є вдалою спробою заповнити прогалину у вітчизняній правовій аксіології. Варто зазначити, що автор розглядає сучасне право та правові цінності в контексті їх адаптації до нових умов функціонування суспільства, зосередивши увагу на питаннях сучасних правових цінностей.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій дисертації, їх новизни та достовірності.

Переконливість і достовірність отриманих результатів забезпечила ґрунтовна теоретична, нормативна і емпірична база дисертації, завдяки якій автор дослідила деталі дуальної природи сучасних правових цінностей.

Об'єктивність і достовірність дисертаційного дослідження забезпечується, в першу чергу, використанням всього методологічного арсеналу сучасної правової науки, філософських, загальнонаукових, спеціально-наукових та конкретно-наукових методів пізнання, зокрема таких: системний підхід; соціокультурний підхід; антропологічний підхід; аксіологічний підхід. (стор. 14-15 дисертації).

Достовірність і обґрунтованість висунутих гіпотез, висновків, які робить автор, підтверджуються емпіричними даними дослідження, які складають результати опитування (липень 2017 р.), проведеного Інститутом Горшеніна спільно з представництвом Фонду Фрідріха Еберта в Україні та Білорусі, щодо ролі та значення в українському суспільстві європейських цінностей, та дані власного соціологічного опитування 300 громадян – жителів Київської, Херсонської областей та м. Херсон, а також нормативно-правові документи, в текстах яких закріплено правові цінності, наукові публікації, довідкові та інформаційні видання (сторінка 15 дисертації).

Під час роботи над дисертацією автором опрацьовано численні нормативно-правові, наукові та науково-публіцистичні джерела (список використаних джерел складається із 268 найменувань), що забезпечує, у свою чергу, ґрунтовність отриманих науково-практичних результатів (сторінки 184-213 дисертації)

Таким чином, за результатами дослідження висновки сформульовані автором, є аргументованими та переконливими, оскільки отримані на основі використання наукових джерел, емпіричного матеріалу та використанню сучасних методів наукового пізнання.

Зазначене дозволяє зробити загальний висновок про досягнення дисертанткою поставленої мети, яка полягає у з'ясуванні дуальної природи сучасних правових цінностей.

Об'єкт та предмет дослідження. Як об'єкт наукового пошуку в роботі визначені правові цінності, як архітектонічна складова сучасної правової реальності. Предметом дослідження визначено правові цінності як ідеали та компроміси (стор.14 дисертації). Тож можемо констатувати, що визначення автором роботи об'єкта та предмета дослідження дозволили дисертантові зробити свою наукову ідею цілісною, обґрунтованою та донести до наукової громадськості власні ідеї та пропозиції, а також уникнути формалізму і зробити дисертацію реальним внеском в науку філософії права.

Результати дисертації отримали належну апробацію, зокрема обговорювалася на засіданні кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, міжнародних та всеукраїнських наукових, науково-практичних і науково-теоретичних конференціях, зокрема: «Шістнадцяті осінні юридичні читання (м. Хмельницький, 20–21 жовтня 2017 р.); «Філософські, методологічні та психологічні проблеми права» (м. Київ, 11 листопада 2017 р.); «Правова система України: сучасні тенденції та фактори розвитку» (м. Запоріжжя, 27–28 березня 2020 р.); «Римське право у світлі сучасної методології гуманітарного знання» (м. Хмельницький, 29 травня 2020 р.); «Філософські, методологічні та психологічні проблеми права» (Київ, 26 листопада 2020 р.).

Пропозиції автора знайшли підтримку у правозастосовній та науково-дослідній сфері, в освітньому процесі, про що свідчать акти впроваджень.

До позитивних моментів роботи слід віднести і використання значного ілюстративного матеріалу (історичного і культурологічного характеру), який підтверджує сформульовані автором теоретичні положення.

Таким чином, обґрунтованість та достовірність отриманих дисертантом результатів, висновків і запроваджених пропозицій забезпечена завдяки використанню широкого кола джерел, різноманітних методів наукового і

практичного аналізу поставлених проблем.

Дослідженню проблемних питань притаманний авторський підхід, наведення переконливих аргументів під час обґрунтування власної точки зору.

Наукова новизна. Полягає в тому, що на основі залучення широкого кола джерел уперше у вітчизняному правознавстві здійснено спеціальне дослідження дуальної природи правових цінностей як цілісної проблеми з позицій їх ідеально-компромісного характеру. Автором проаналізовано правові цінності як ідеали та компроміси, дисертант вважає, що правові цінності-ідеали виконують світоглядно-орієнтуючу функцію в культурі та є «граничними» поняттями, натомість правові цінності-компроміси є феноменом юридичного простору та покликані впорядковувати конкретний соціально-юридичний простір. Дисертант вперше окреслює правові цінності в контексті неолібералізму. При цьому лібералізм трактується як сучасна культурологічна тенденція, яка має свої вияви у всіх сферах суспільного буття, у формі ринкового обміну, який є основою для системи етичних норм, достатніх для врегулювання усіх людських дій. Автор доводить, що з філософсько-правових позицій особливий вид дискримінації в контексті такої правової цінності, як толерантність, розкривається у правовій площині як конкретизація принципу рівноцінності «Я» та «Іншого» як універсальної цінності, що корелюється з правовим принципом рівності та зняття напруження в дихотомії «свій-чужий», яка є основоположною засадою правової регуляції. До того ж необхідно звернути увагу на результати які удосконалюють розвиток досліджуваного предмету, а саме: теорію правових картин світу шляхом розширення їх видів (загальна правова і національна), введення такого критерію виокремлення типів правових картин, як панівна ідеологічна настанова, відповідно до якої виділяється: міфологічна, релігійна, наукова картини права. Не можна не згадати і про те, що автор виокремлюючи позиції вчених-представників різних соціально-гуманітарних та юридичних наук щодо розуміння поняття «правова цінність» характеризує

його в контексті виокремлення загально-філософських і філософсько-правових характеристик (сторінки 16-18 дисертації).

Не дивлячись на те, що проблемам правових цінностей присвячена велика кількість наукових досліджень, воно до цього часу зберігає свою наукову значущість і загадковість. Дисертація Ю. О. Липовець представляє собою оригінальне дослідження, яке значною мірою орієнтоване на постмодерністські дослідницькі підвалини. Звертає на себе увагу той факт, що дисертація з позицій некласичних методологічних підходів розкриває природу сучасних правових цінностей.

Узагальнюючи можемо констатувати, що положення, результати та висновки які виносяться на захист дійсно відзначаються науковою новизною, яка посилена положеннями які виділяють нові результати в роботі, а також удосконалюють або доповнюють вже відомі наукові

Практичне значення. Сформульовані в дисертаційній роботі Ю. О. Липовець висновки і пропозиції можуть використовуватися у *законодавчій діяльності* (для вдосконалення правових норм, внесення змін до законодавчих та інших нормативних актів); *право-виховній площині* (для проведення роботи, спрямованої на підвищення рівня правової культури та правосвідомості населення, студентської молоді); *навчальному процесі* (під час підготовки підручників, навчальних посібників, навчально-методичних матеріалів з курсів «Філософія права», «Професійна етика», «Юридична деонтологія», «Теорія держави і права», «Культурологія»); *просвітницькій роботі* – для підвищення рівня правової культури та правосвідомості населення.

Матеріали наукової роботи можуть бути використані і у науково-дослідній сфері для активізації пошуків філософсько-правових засад державотворення та право-творення.

Підтвердженням практичної значущості роботи слугують акти впровадження: Львівського державного університету внутрішніх справ від 7 липня 2020 р.; Хмельницького університету управління та права імені

Леоніда Юзькова від 7 вересня 2020 р.; Національної академії внутрішніх справ від 14 січня 2021 р.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації знайшли своє відображення в 10 наукових публікаціях, з яких чотири статті – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна стаття – у зарубіжному науковому виданні з юридичного напрямку, п'ять – у збірниках тез наукових доповідей, оприлюднених на міжнародних та всеукраїнських наукових, науково-практичних і науково-теоретичних конференціях.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (268 найменувань на 28 сторінках) і п'яти додатків (на 10 сторінках). Загальний обсяг дисертації – 217 сторінок, з них основного тексту – 179 сторінок.

У вступі обґрунтовується актуальність обраної теми дисертації, визначаються ступінь її наукової розробленості, мета, задачі й методи дослідження; зв'язок роботи з державними програмами і пріоритетними напрямками наукових досліджень; визначаються наукова новизна і практичне значення отриманих результатів; вказуються конкретні форми їх апробації та впровадження в навчальний процес, наукову і практичну діяльність.

Розділ 1. «Теоретико-методологічні засади дослідження правових цінностей» складається з трьох взаємопов'язаних підрозділів, а саме *Джерелознавча база дослідження правових цінностей*, *«Методологія філософсько-правового дослідження правових цінностей»*, *«Основні поняття дослідження в мейнстрімі сучасних правознавчих розвідок»*.

У першому підрозділі *Джерелознавча база дослідження правових цінностей* (сторінки 20-43 дисертації), дисертантка ґрунтовно аналізує праці як закордонних так і вітчизняних вчених які займались даною проблематикою. Автор виокремлює чотири напрями наукового опрацювання

проблеми правових цінностей: філософські праці (правові цінності розглянуто як різновид соціальних цінностей); філософсько-правові дослідження (увагу приділено з'ясуванню онтологічного, аксіологічного, антропологічного та аксіологічного аспекту правових цінностей); теоретико-правові дослідження, які спрямовані на дослідження правових цінностей у сфері правосвідомості; праці, присвячені місцю і ролі правових цінностей у сфері окремих галузей права. Загалом правові цінності як об'єкт філософсько-правового зацікавлення потребують комплексного дослідження, вибудованого на досягненнях гуманітаристики (соціальної філософії, культурології, антропології, правознавства та ін.), що, власне, зумовлено їх складністю та багатоаспектністю.

Узагальнюючи автор констатує, що поняття «правові цінності» має тривалу традицію наукового дослідження – спочатку в царині аксіології (як різновиду цінностей), а в подальшому в межах правової аксіології. За наявності досить розробленої теоретичної бази філософсько-правовий аспект проблеми на сьогодні є недостатньо опрацьованим і зумовлює необхідність у теоретичному осмисленні в силу неоднозначності та багатогранності правових цінностей.

Аналіз джерельної бази дослідження засвідчив, що філософсько-правова рефлексія феномену правових цінностей повинна містити аналіз процесів генези ідеї цінності в європейській філософській та філософсько-правовій традиції. Сучасні європейські світоглядні настанови суттєво вплинули на набір та зміст правових цінностей. До суттєвих змін у ціннісно-правовій системі, на думку автора слід віднести відмову від визнання тотальної позиції у суспільстві досягнень науково-технічного прогресу, а відтак реабілітацію гуманітаристики; подолання тенденції відчуження людини від самої себе завдяки зміцненню курсу на дотримання фундаментальних людських цінностей (сторінка 82 дисертації)

У межах підрозділу 1.2 «Методологія філософсько-правового дослідження правових цінностей» розкрито особливості сучасної методології гуманітарного знання. Обґрунтовано авторську позицію щодо використаного методологічного арсеналу для дослідження правових цінностей як ідеалів і цілей, послуговуючись плюралістичною методологією філософсько-правового пошуку та спираючись на ідею ціннісно-антропологічної спрямованості сучасної правової культури. Підрозділ 1.3 «Основні поняття дослідження в мейнстрімі сучасних правознавчих розвідок» присвячено розгляду поняття «правова цінність». У даному підрозділі здійснено порівняння змістовного наповнення таких понять, як «цінність», «ціннісні орієнтації», «цінності права» та «правові цінності». Як зазначає автор погоджуючись з думками інших вчених, питання цінностей є перш за все, проблемою відношень між правовою системою і конкретним культурним середовищем. Саме тому експонента досліджень права та правових явищ з аксіологічних позицій зростає в кризові періоди розвитку суспільства (коли маємо яскраво виражені протиріччя між правовою традицією і новою мовою культури, яка народжується та формується). Зміна світоглядних парадигм тягне за собою не готовність юридичної науки сприйняти нову реальність у силу відсутності готових методологічних формул. Щоразу в контексті цих кризових періодів юридична наука у різних формах ставить питання про відношенні особистості до права і до правових цінностей (сторінка 73 дисертації). Сучасна методологічна ситуація вимагає суттєвого розширення проблемного поля філософії права, і саме тому некоректним сьогодні є дослідження правових цінностей лише як позитивного правового явища, оскільки вони є соціокультурно детермінованими. Дослідження правових цінностей, як багатоаспектного явища можливе в межах міждисциплінарного підходу. Сутність правових цінностей, їх формування та функціонування потребують від сучасного вітчизняного правознавства відходу від їх дослідження в межах моно галузевих досліджень.

Обґрунтовано, що основними шляхами формування правових цінностей є: процес правового виховання як знайомство та досягнення конкретної правової культури, а в подальшому формування системи знань про правові феномени, яка допомагає орієнтуватися у правовій дійсності; засвоєння наявної системи правових цінностей, притаманних саме цій правовій культурі, що сприяє асиміляції до конкретної правової культури; інтеріоризація правової культури і правових цінностей в особистісну структуру.

Розділ 2. «Дуальна природа цінностей (цінності-ідеали та цінності-компроміси)» складається з двох підрозділів і присвячений розкриттю подвійної природи правових цінностей.

У першому підрозділі другого розділу автор аналізуючи наукові праці звертає увагу, що для більшості науковців характерним є ототожнення понять «правові цінності» та «юридичні цінності». На думку дисертанта така проблема змістовного наповнення вказаних понять характерна для представників власне юридичної науки, на відміну від філософів права та соціальних філософів. Пояснити цю ситуацію можна вітчизняною правознавчою традицією, яка і сьогодні є позитивістсько-спрямованою, яка реалізується і виявляється у різних сферах юридичного знання, опираючись на примат держави над правом, визнання єдино можливої системи правової регуляції – позитивного (юридичного) права (сторінки 93-94 дисертації). Тому постає необхідність проведення диференціації між правовими цінностями, які є ідеалами, тобто цілями, і правовими цінностями-засобами, які знайшли закріплення в правових текстах, тобто виконують технічні завдання у структуруванні та збалансованості правової дійсності. Охарактеризовано основні риси цінностей-засобів: позитивний характер, ієрархічність, відображення в них балансу соціальних та особистих інтересів і потреб, становлення правових явищ цінностями тільки після формування ціннісного ставлення до них; об'єктивно-суб'єктивний характер; системний

характер, обумовлений можливістю досягнення очікуваного корисного результату тільки за їх сукупної дії; настання наслідків правового характеру: від визначення правового статусу індивіда і виникнення правовідносин до здійснення примусу з боку суспільства (локального співтовариства) до окремих своїх членів з реалізації правових цінностей; можливість застосування соціального примусу для реалізації правових цінностей, пов'язаного із значущістю системи цінностей для відтворення суспільства та його позитивного (безконфліктного) розвитку; забезпеченість підтримки з боку суспільства (локального співтовариства) за реалізації правових цінностей індивідом; пряме закріплення в нормах чинного законодавства мати юридичні наслідки. Висвітлено дуальну природу правових цінностей (у межах європейської культури) через концепцію універсалізму і релятивізму.

У підрозділі 2.2 «Права людини як сучасна універсальна правова цінність» здійснено аналіз поняття та явища «універсальні правові цінності» через дослідження цінності прав людини на сучасному етапі розвитку людства. Суперечливість і неоднозначність прав людини як універсальної правової цінності сучасності розкрито у декількох площинах: 1) через ціннісний шерэг таких ідеологічних доктрин, як лібералізм і неолібералізм; 2) у контексті порівняльних практик ціннісного універсуму європейської та неєвропейських культур; 3) через домінування сьогодні в політико-економічному житті процесів глобалізації.

Узагальнюючи другий розділ, автор формулює на думку опонента досить цікавий висновок: з дуальною природою правових цінностей на сучасному етапі розвитку людства пов'язане і питання універсальності та фундаментальності правових цінностей. Аналіз особливостей сучасного правового життя та текстів нормативних документів, які торкаються правових цінностей, засвідчив, що європейська культура спільнота прагне в усталених традиціях пан'європеїзму нав'язати людству ідею універсальності правових цінностей, зокрема через феномен прав людини. Але, починаючи з другої половини ХХ століття, коректно вести мову про фундаментальні

правові цінності, які лежать в основі правової регуляції, але мають специфічно-національне та специфічно-культурне виявлення в межах окремо взятого соціокультурного контексту. Саме тому сьогодні права людини як універсальна правова цінність існує у вигляді теоретичних розробок теоретиків та ідеалу. Універсальність прав людини означає прийняття самої ідеї прав людини світовим співтовариством. З такої точки зору, права людини як універсальна цінність є правовою цінністю-ідеалом. Для сучасності характерним є розробка на рівні ООН міжнародно-правових документів, положення яких конкретизують загальнолюдську систему правових цінностей. Разом з цим, ці норми та положення є бажаними для застосування в соціальній та правовій практиці держав світу, що наділяє їх статусом ідеалів, оскільки правові цінності подані через норми і положення міжнародних документів конкретизуються в межах окремих соціокультурних просторів та специфічно реалізуються в конкретних національних правових системах (сторінки 132-133 дисертації).

Розділ 3. «Фундаментальні правові цінності в сучасному вітчизняному правовому житті» складається з двох підрозділів, у яких з урахуванням наукових досягнень сучасної гуманітаристики, на основі проведеного аналізу міжнародних і вітчизняних нормативних документів запропоновано авторське бачення змісту та функціональних особливостей таких правових цінностей, як приватне життя та толерантність, а також висвітлено правові цінності, які мають місце в українському правовому ареалі, та їх модифікації у системі позитивного права, тобто в положеннях чинного законодавства України (сторінка 9 автореферату).

Виокремлено проблему співвідношення «приватного» і «публічного» людини, яка є предметом більш глибокого морфологічного пласту буття людини, яке можливе у системі бінарних опозицій.

У першому підрозділі *«Приватне життя як сучасна модифікація фундаментальної правової цінності “права на життя”»* Зазначено, що сьогодні категорія «приватне життя» не має нормативного юридичного

змісту, тобто її змістовне наповнення чітко не прописане в нормативних юридичних документах, але при цьому виписаний механізм правового регулювання і захисту приватного життя особи, який чітко визначає межі недоторканності приватності. Наголошено на тому, що право на приватне життя сьогодні існує – як фундаментальна цінність цивілізованого способу людського життя та як інструментальна цінність (визначена і закріплена у правових та юридичних документах). У силу того, що в сучасній юридичній доктрині та в міжнародній судовій практиці ще не вироблено єдиного визначення поняття приватності, а отже, – і приватного життя, за критерій віднесення того чи іншого права до сфери приватності стала судова практика. Квінтесенцією захисту приватного життя в межах європейської культури сьогодні є Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, у ст. 8 якої зазначено, що кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла та кореспонденції.

У підрозділі 3.2 *«Толерантність як правова цінність та її роль у діяльності Національної поліції України»* доведено, що толерантність повною мірою розкривається у правовій площині, оскільки вона (толерантність) є принципом визнання рівноцінності «Я» та «Іншого» як універсальної цінності, що корелюється з правовим принципом рівності, відтак, толерантність як правова цінність знімає напруження в дихотомії «свій-чужий», яка є основоположною засадою правової регуляції.

Зміст дисертації Липовець Ю.О. свідчить про достатній науковий рівень і всебічність опрацювання фундаментальних аспектів обраної теми, глибоке розуміння філософсько-правових проблем правових цінностей, притаманне дисертанту цілісне бачення засобів їх розв'язання. Завдання дисертаційного дослідження були вирішені Липовець Ю.О. у відповідних розділах і підрозділах, що дозволяє зробити висновок, що цілком довершеною та логічною видається концепція наукового дослідження, що зумовила його структурну побудову, поділ на внутрішньо узгоджені розділи, в яких здійснено комплексний філософсько-правовий аспект феномену

правових цінностей. Одержані в процесі дослідження наукові результати підтверджують покладену в його основу гіпотезу, а реалізовані мета й завдання дають підстави для висновків, рекомендацій, які мають теоретичне та прикладне значення.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. При достатньо високому науковому рівні робота Липовець Ю.О. не позбавлена окремих недоліків, що викликають відповідні **зауваження**. Тому вважаємо доречним звернути увагу на наявність у дисертації дискусійних чи таких, що потребують уточнення, пояснення або додаткової аргументації положень, які можуть бути предметом обговорення під час публічного захисту.

На нашу думку, робота лише б виграла від більш детальнішого аналізу лібертарного трактування феномену правових цінностей, в основі якого лежить розуміння права як загальної і рівної міри свободи індивідів. Оскільки сутність цього типу праворозуміння складає розмежування права і закону, а це, своєю чергою, дозволило б дисертантці врахувати той факт, що право в аксіологічному вимірі виступає не як формалізований носій змішаних морально-правових цінностей (що притаманне для природничо-правового підходу), а як строго визначена форма правових цінностей, правового належного, яка відмінна від інших форм належного. Такий підхід забезпечив би більш якісний результат у дослідженні специфіки правових цінностей як ідеалів і компромісів.

Основною ідеєю дисертації є розкриття дуальної природи правових цінностей, а саме через буття цінностей-ідеалів і цінностей-компромісів. Автор прагнув довести, що перші – є системо утворюючими ідеальними сутностями (посилаючись на доробки в цьому напрямку Платона, Канта, Лакамбри), тоді як другі – виконують інструментальну функцію в царині упорядкування соціального простору. В цілому погоджуючись із такою постановкою проблеми, видається, що дисертант не повною мірою опрацював питання особливостей формування і функціонування правових цінностей-компромісів, що виявляється у своєрідній декларативності

сформульованих положень, з якими маємо справу в тексті дисертації.

Досить слабким, з нашої точки зору, є підрозділ 3.2. «Толерантність як правова цінність та її роль у діяльності Національної поліції України». Аналіз цієї структурної частини роботи показав, що здобувачка лише обмежилася констатацією сучасного стану реалізації принципу толерантності в діяльності сучасної Національної поліції України, але при цьому не запропонувала практичних шляхів удосконалень в означеному напрямі.

3. Потребує уточнення і коректність застосування Дільтейвського «методу розуміння» для дослідження природи правових цінностей. Автор акцентує увагу на тому, що цінність розробленого В. Дільтеєм методу полягає в тому, що відповідно до нього цінності розглядаються фактично безвідносно до морально-етичного їх трактування з точки зору цивілізації Заходу; цінності не можуть бути витлумачені за принципом «краще або гірше» – між ними немає субординації, будь-яка ціннісна вибірковість в історії виступає як рівноправна.

4. З якихось причин автор оминув увагою питання легітимності права, адже легітимність є рівнем правових цінностей, ідеології, які забезпечують легітимність правової системи конкретного суспільства. Саме тому вимір правових цінностей є досить складним завданням юридичної науки. Проблема полягає в тому, що цінності (в тому числі і правові) завжди порушуються, що не заперечує їх існування.

5. Ознайомлення з текстом виявило, що автор, попри задекларовану орієнтацію на сучасний соціокультурний контекст, поза увагою залишив неопрацьованим ще одне питання. Йдеться про те, що у сучасному світі ядром правових цінностей проголошуються права людини, верховенство права, демократична організація влади, незастосування сили, право націй на самовизначення. Безсумнівно, що усі вказані правові цінності не могли стати об'єктом наукового осмислення в межах роботи, яка рецензується. Але є один суттєвий момент, який не був врахований автором дисертації: стрімкий розвиток науково-технічної сфери суспільства суттєво впливає на ціннісну

сферу суспільства. Якщо погодитися з тезою автора про те, що права людини не є універсальною правовою цінністю, то виникає питання про те, якими ці права є і будуть в координатах технологічної революції і віртуальної реальності та в контексті тотальної діджиталізації.

Наведені вище зауваження є приводом для подальшого обговорення складної проблеми. Відповідні положення можуть бути уточнені автором під час захисту дисертації. Разом із цим, слід відзначити, що висловлені зауваження не впливають на загальне **позитивне враження** від дисертаційного дослідження, яке є завершеною науковою працею

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам МОН України. Автореферат адекватно відображає зміст дисертації, дозволяє скласти цілісне уявлення не лише про загальний напрям наукового пошуку автора, але й про змістовну частину дисертації. Дисертаційне дослідження та автореферат дисертації відповідають вимогам МОН України щодо оформлення у частині структури, наукового стилю та літературної мови.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність у цілому. Виходячи з наведеного вище, можна стверджувати, що дисертаційна робота відповідає вимогам, сформульованим у п.п. 9, 11, 12 Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р., а її автор Липовець Юлія Олександрівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.12 – філософія права.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор
Заслужений юрист України, професор
кафедри галузевого права
Херсонського державного університету

В.М. Стратонов

«*19*» *квітня* 2021

Підпис Стратонова В.М. засвідчую

наказом ректора
Куцаєв Н.А.